

UOT 82 (091)

MƏHƏMMƏD FÜZULİNİN “HƏDİSİ-ƏRBƏİN” ƏSƏRİNDƏ NƏZMƏ ÇƏKDİYİ BƏZİ HƏDİSLƏRİN QAYNAQLARI

İbrahim Zöhrab oğlu Quliyev
AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
quliyev.ibrahim.78@mail.ru

Açar sözlər: *Məhəmməd Füzuli, “Hədisi-ərbəin”, Azərbaycan hədisşünaslığı*

Məhəmməd Füzulinin (öl. 1456) “Hədisi-ərbəin” əsəri Azərbaycan hədisşünaslığında mühüm yeri olan çox dəyərli bir əsərdir. Müəllif adı çəkilən əsərində Qurani-kərim başda olmaqla, həzrət Peyğəmbər (s), Əhli-beyt imamları (ə) və səhabələrdən bir çox nəql olunmuş səhih hədisləri nəzmlə bir araya toplamışdır. Onun burada istifadə etiyi hədislər daha çox əxlaqi mövzudadır. Füzulinin qırx mövzuda nəzmlə yazdığı bu əsərindəki bəzi hədislərin qaynaqlarına mü raciət etdikdə, həqiqətən məlum olur ki, Füzuli özünəqədərki hədis mənbələrinə mükəmməl bələd olan bir hədisşünas olmuşdur. Burada onun adı çəkilən əsərindən bir neçə mövzunu seçib onların hansı hədislər əsasında və hansı mənbələrə istinadən nəzmə çəkildiyini aydınlaşdırmaq.

ИСТОЧНИКИ НЕКОТОРЫХ ХАДИСОВ, ИЗЛОЖЕННЫХ МУХАММЕДОМ ФИЗУЛИ В ЕГО ПРОИЗВЕДЕНИИ «ХАДИС-И - ЭРБАИН»

Ибрагим Гулиев

Ключевые слова: *Мухаммед Физули, «Хадис-и-Эрбаин», Азербайджанском хадисоведении*

«Хадис-и - Эрбаин» Мухаммеда Физули (умер 1456) - это ценное произведение, занимающее важное место в азербайджанском хадисоведении. В вышеупомянутой работе автор во главе с священным Кораном, собрал и изложил в стихосложении несколько достоверных хадисов Пророка, имамов Ахла - Байта (а) и многих сподвижников Пророка (мир ему). Хадисы, использованные им здесь, скорее всего, на

моральную тему. Когда обращаемся к источникам некоторых хадисов, использованных Физули и написанных в стихосложении на сорок тем, становится ясно, что Физули был известным хадисоведом, хорошо знакомым с источниками существовавших до него хадисов. Здесь разбираем некоторые из тем в его названной работе: уточним, на какие хадисы они ссылаются и ссылаясь на какие источники, они изложены в стихотворении.

THE SOURCES OF SOME HADITH MADE VERSES IN THE WORK “HADISI-ARBAIN” OF MAHAMMAD FUZULI”

Ibrahim Guliyev

Keywords: *Mahammad Fuzuli, “Hadisi-arbain”, hadith studies of Azerbaijan*

The work “Hadisi-arbain” of Mahammad Fuzuli is a very valuable work with an important place in hadith studies of Azerbaijan. The author has collected the exact hadiths written in poetry by the holy Prophet (s), Ahl al-Bayt Imams (ə) and companions at the top of Korani-Karim in his work named. The hadiths used here by him is in the theme of morality. While addressing the sources of some hadiths in this work written in poetry in forty themes by Fuzuli, it is really known that, Fuzuli was a hadith specialist being familiar perfectly with the hadith sources up to his age. Let’s elect some themes from his works mentioned here, and explain on what basis and sources they have been versed.

1.Sadiq əməl və xeyir haqqında.

Müslim öldür ki, əhli-ələm ilə

Sıdq olan qövli, xeyr ola əməli.

Zərərin görməyə müsəlmanlar.

Ola pakizə həm dili, həm əli. (1, c. II, səh. 402).

((Əsl) müsəlman odur ki, dünya əhli ilə danışığında (sözündə) doğru, əməlində (isə) xeyirli olsun, müsəlmanlar (ondan) zərər görməsin, həm dili, həm (də) əli təmiz olsun.) (2, səh. 48).

Allah Qurani-kərimdə belə bəyan edir:

“Doğru danışan kişilər və qadınlar... Allah onlar üçün məğfirət və böyük bir mükafat hazırlamışdır.” (3, Əhzab, 35).

İbn Məsuddan rəvayət edilmiş bir hədisdə Peyğəmbər (s) belə buyurmuşdur:

“Doğruluq yaxşılığa aparır, yaxşılıq da cənnətə aparır. İnsan doğru danışa-danışa axırda Allah yanında doğru olaraq yazılır. Yalan insanı günahkarlığa aparır, günahkarlıq da cəhənnəmə aparır. İnsan danışa-danışa axırda Allah yanında yalançı olaraq yazılır.” (4, c. I, səh. 86).

Bir əməlin doğru olmasının ən ümdə meyarı o əməlin Allahın razılığı üçün və heç bir təmənnə güdülmədən yerinə yetirilməsidir. Allahın razılığından başqası üçün edilən əməl haqqında Uca Rəbbimiz belə bəyan edir: “Bu əməl mənim razılığım üçün görülməyib...” (5, c. 70, səh. 123).

2.Pis əxlaqdan və xəsislikdən uzaq olmaq.

Füzuli insanın pis əxlaqdan uzaq olmasını və xəsislik etməməsini belə tərənnüm edir:

Qıl kərəm, xuyini yaman etmə

Ki, sana demək ola mömini-pak.

Olmaz, əlbəttə, əhli-imanda

Müctəmə xuyi-zişt ilə imsak. (1, c. II, səh. 402).

(Alicənab ol, xasiyyətini yaman etmə ki, sənə pak mömin demək (mümkün) olsun. Əlbəttə, iman əhlində bəd xasiyyətlə xəsislik birləşə bilməz.) (2, səh. 50).

Məlum olduğu kimi, əxlaq sözü “xulq” sözünün cəmidir. Xulq təbiət və səciyyə (xarakter) deməkdir.

Peyğəmbər (s) belə buyurur:

“Paxıl, zahid olsa belə, cənnətə girə bilməz.” (6, birr-39).

İmam Əli (ə) bu barədə buyurur: “Bədənin sağlamlığı az paxıllıq etməkdən asılıdır.” (7, hikmət-248).

Həmçinin, buyurur: “Paxılların sağlamlıqlarını unutması, təəccüblüdür.” (8, c. IV, səh. 199).

Əllamə Məhəmməd Təqi Şüştəri Əsməidən belə nəql edir: “Ömrünün 120 ilini arxada qoymuş köçəri bir ərəbdən uzunömürlü olmasının səbəbini soruşduqda, dedi: Çünki başqalarına həsəd aparmamışam.”

Peyğəmbər (s) buyurub:

“Cənnət comərdlərin evidir.”

Əbu Hüreyrənin rəvayətinə görə:

“Peyğəmbər (s) bir gün Bilalın yanına gəldi və onun yanında bir miqdar saxlanmış xurma gördü. Peyğəmbər (s): “Bunlar nədir ey Bilal?” - deyə soruşdu. Bilal: “Qış üçün saxlayıram Ey Peyğəmbər!” - deyə cavab verdikdə, Peyğəmbər (s) (s): “Saxlamaqdan ötrü Allahdan qorxmursanmı? Payla bunları ey Bilal! Ərşin sahibinin malının əksiləcəyindən qorxma!” (9, c. I, səh. 190) - deyə buyurdu.

3.Saleh insanlarla yoldaşlıq etmək.

Xeyr görmək dilərsən, eylə müdam

Xübsurələrə bəyani-sual.

Rağibi-hüsni-surət ol ki, olur

Hüsni-surət dəlili-hüsni-xisal. (1, c. II, səh. 403).

(Xeyir görmək istəyirsənsə, həmişə xoşüzlülərə müraciət eylə. Gözəl üzə rəğbət et ki, gözəl üz gözəl xasiyyətlərin nişanəsi olur.) (2, səh. 56).

Allah Qurani-kərimdə belə bəyan edir:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və (imanında, sözündə, işində) doğru olanlarla olun!” (3, Tövbə, 119).

Peyğəmbər (s) də sadıqlarla bərabər olmağın əhəmiyyətini bu misalla nə gözəl ifadə edib:

“Yaxşı dostla pis dostun misalı misk dükkanı ilə tütün çəkən insanlar kimidir. Misk sahibi ya sənə iyindən ikram edər və ya sən ondan pulla alarsan. Tütün çəkənə gəldikdə isə, o, ya sənənin paltarını yandırar, ya da onun pis iyi sənə sirayət edər.” (10, büyu-38).

Peyğəmbər (s) buyurur: “Ey Əli! Üç dəstə insanla oturub durmaq qəlbi öldürər: alçaqlarla, valıqlarla və qadınlarla.” (11, səh. 67).

Mövzunu İmam Əli (ə) daha incəliklə belə bəyan etmişdir: “Dostunu de, kimliyini deyim.”

4.Ölümdən ibrət almaq.

Ol səadtlüdür ki, dünya üçün

Hirsdən boynuna buraxmaya bənd.

Görmədən mehnəti-zəmanə hənuz

Ala bi geyr mehnətindən pənd. (1, c. II, səh. 406).

(O (adam) xoşbəxtidir ki, (malı) üçün acgözlükdən boynuna bənd (zəncir) salmasın; hələ zəmanənin əziyyətini görməmişkən, başqa bir möhnətdən ibrət alsın.) (2, səh. 70).

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur:

“Bütün zövqləri kökündən yox edən ölümü çox xatırlayın.” (6, Qiyamət-26).

Qurani-kərimdə bəyan edilir:

“De ki: (Qorxub) qaçdığınız ölüm sizi mütləq yaxalayacaqdır. Sonra siz gizlini də, aşkarı da bilən Allahın hüsuruna qaytarılacaqsınız. O da sizə dünyada nələr etdiyinizi (bir-bir) xəbər verəcəkdir!” (3, Cümə, 8).

5.Hədiyyələşmək və ziyarət.

Dustlardan həmişə xoş görünür

Bir-birin hədyə ilə etmək yad.

Hədyə irsalı bir müamilədir

Ki, məhəbbət olur onunla ziyad. (1, c. II, səh. 408).

(Dostların bir-birini hədiyyə ilə yad etmələri həmişə xoş görünür. Hədiyyə göndərmə (elə) bir qarşılıqlı münasibətdir (əlaqədir) ki, məhəbbət onunla (daha da) çoxalır.) (2, səh. 79).

Möminlər arasındakı qardaşlıq əlaqələrini qüvvətləndirici gözəl adət və davranışlardan biri də hədiyyələşməkdir. Peyğəmbərimiz (s) ümmətinin bir-birinə qarşı olan məhəbbət və əlaqələrinin artması üçün hədiyyələşməyə təşviq etmişdir, özü də hədiyyə vermiş və hədiyyə qəbul etmişdir. Ummulmöminin Aişə belə nəql edir:

“Peyğəmbər (s) hədiyyə qəbul edər və ona qarşılıq verərdi.” (10, hibə-11).

Peyğəmbərimiz (s) hədiyyələşməyin insanları bir-birinə necə yaxınlaşdırıb sevindirdiyini başa salmaq üçün belə buyururdu:

“Hədiyyələşin, ancaq hədiyyə qəlbdəki kin və nifrəti yox edər. Heç bir qadın qonşu qadına verdiyi hədiyyəni, qoyun budundan bir parça belə olsa, kiçik görməsin!” (6, vəfa-6).

Nəticə olaraq bunu deyə bilərik ki, Məhəmməd Füzulinin “Hədisi-ərbəin” əsərinin Azərbaycan hədisşünaslığında mötəbər bir mənbə kimi istifadə edilməsi zəruridir. Çünki bir neçə misaldan da görüldüyü kimi, müəllif müsəlman aləmində hədislərlə əlaqədar yazılmış ən mötəbər və sanballı mənbələrə müraciət edərək onlarda olan hədisi-şərifləri o zaman üçün yeni bir üslubda, nəzmlə qələmə almış və beləcə, həm də hədislərin əzbərlənib yadda saxlanmasına yardımçı olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Füzuli Məhəmməd, Əsərləri, c. I-II, Azərbaycan Ensiklopediyası Nəşriyyatı-Poliqrafiya birliyi, Bakı, 1995.
2. Ataəmi Mirzəyev, Cami, Nəvai və Füzuli yaradıcılığında 40 hədis, Bakı, Ozan, 1997.
3. Qurani-Kərim, Azərbaycan dilinə tərcümə edənlər: Ziya Bünyadov, Vasim Məmmədliyəv, Bakı, Azərnəşr, 1991.
4. Salih Uçan, Riyazüs-salihin tərcüməsi, cild I, Çelik Yayınevi, İstanbul, 1993.
5. Məhəmməd bin İsa ət-Tirmizi, darül-hədis, Qahirə, 1419/1998 və darul-kutubil-ilmiiyyə yayımları, Beyrut, 1989.
6. İmam Əli bin Əbu Talib, Nəhcül-bəlağə, (Feyz), hikmət-248.
7. Nəhcül-Bəlağənin qaynaqları və sənədləri, Nəcəf çapı, birinci çap, c. IV.

8. İsmail bin Məhəmməd əl-Əcluni, Kəşfül-xəfa, təhqiq: Yusif Məhəmməd Mahmud, məktəbətül-elmil-hədis, Qahirə, 1351 h/q. (2 cilddə).
9. Buxari, Əbu Abdullah Məhəmməd bin İsmail, Sahihu-l Buxari, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992.
10. Ayətullah Meşkini, Nəsihətlər, tərc: Xəlifə Həmidov, Şəhriyar nəşriyyatı, 2006.